

JERZY BAŃSKI

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania
im. St. Leszczyckiego PAN w Warszawie

GŁOS W DYSKUSJI

Pierwszy dzień konferencji składał się z dwóch części – ogólnej i regionalnej. O ile referenci części ogólnej wskazywali na dokonujące się współcześnie zmiany w rolnictwie polskim, o tyle referenci części regionalnej ograniczyli się do diagnozy rolnictwa w woj. warmińsko-mazurskim, podlaskim i lubelskim. Otrzymaliśmy zatem tylko „fotografię” współczesnego rolnictwa tych regionów. Brakowało natomiast uchwycenia dynamiki zmian i identyfikacji nowych zjawisk i procesów społecznych i gospodarczych na wsi „Ściany Wschodniej”. A zmiany takie dokonują się.

Referaty dostosowały się do ogólnego i powszechnego w pracach naukowych „lamentu” na temat złej sytuacji społecznej i ekonomicznej na obszarach wiejskich. Szczególnie podkreślana jest trudna sytuacja na wschodzie kraju. To prawda, że wyludniający się i starzejący „wschód”, nie ma takiego potencjału rozwojowego, jak inne regiony kraju i skazany jest na dominację funkcji rolniczej. Niemniej jednak można nawet w obrębie samego rolnictwa odnaleźć uzupełniające źródła dochodu dla gospodarstw domowych (np. rękodzieło, uprawa roślin energetycznych, drobne przetwórstwo produktów rolnych).

Z wygłoszonych referatów wynika, że największą szansą dla rozwoju wsi i rolnictwa „Ściany Wschodniej” jest agroturystyka i rolnictwo ekologiczne. Stanowią one mają alternatywę dla rolnictwa tradycyjnego. Moim zdaniem turystyka wiejska może być alternatywnym źródłem dochodu tylko w niewielkiej liczbie gospodarstw, położonych na najbardziej atrakcyjnych przyrodniczo i kulturowo obszarach. Jeśli uwzględnimy istnienie ok. 20 tys. gospodarstw agroturystycznych (nie potrafię oszacować „szarej strefy”) i porównamy tę liczbę z 2 mln gospodarstw rolnych (a nawet 1 mln gospodarstw), to okaże się, że agroturystyka jest „kropłą w morzu potrzeb”. Niemniej jednak należy pamiętać, że w jej otoczeniu mogą rozwijać się usługi, handel, rzemiosło i drobna wytwórczość.

Większe znaczenie na obszarach wiejskich może mieć rekreacja połączona z turystyką świąteczną. Obserwujemy niestabnące zainteresowanie budową drugich domów, z których część zmienia funkcje na całoroczne rezydencje. Przy rozwoju tej formy wypoczynku pojawiają się nowe miejsca pracy na wsi, w usługach, gastronomii, rzemiośle i mają one charakter stały a nie sezonowy. Trzeba jednak to zjawisko kontrolować, aby rozbudowa osiedli letniskowych nie stanowiła zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i krajobrazu.

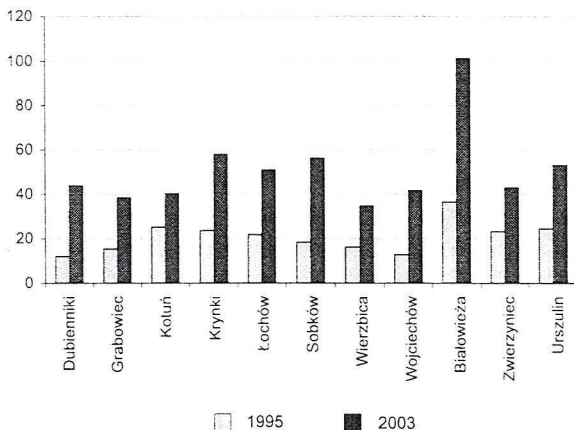
Rolnictwo ekologiczne jest interesującą alternatywą dla gospodarki tradycyjnej. Nie potrafię jednak określić wielkości popytu na tzw. zdrową żywność oraz ocenić formy jej dystrybucji. Ponadto, rolnictwo ekologiczne można rozwijać prawie we wszystkich regionach kraju.

Inną alternatywą dla tradycyjnego rolnictwa, o której nie wspomnieli referenci, jest produkcja surowców na cele energetyczne. Mogą one stanowić główny produkt gospodarstwa (np. rośliny do produkcji biodisla lub bioetanolu oraz plantacje roślin energetycznych) lub plon uboczny towarzyszący produkcji podstawowej (słoma, plewy, gnojowica itp.). Na podstawie takich surowców można produkować paliwa płynne oraz wytwarzać energię elektryczną i ciepłą. Przewiduje się, że w UE do 2010 r. udział odnawialnych źródeł w produkcji energii elektrycznej wzrośnie do ok. 23%. W Niemczech, Szwecji, Austrii produkcja roślin energetycznych odgrywa już ważną rolę.

Szczególne znaczenie dla tych obszarów wschodnich, które charakteryzują się niską jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej (słabe gleby lub krótki okres wegetacji) może mieć uprawa roślin wykorzystywanych do produkcji energii cieplnej. Należą do nich: drewno, wierzba, trawa chińska itp. Ich wartości opałowe w stosunku do gazu ziemnego, oleju opałowego czy węgla kamiennego są gorsze, ale za to występują powszechnie i koszty wytwarzanej na ich bazie energii są znacznie niższe. O tym, że uprawa wierzby na cele energetyczne jest opłacalna, świadczy chociażby zaangażowanie się w jej produkcję Politechniki Koszalińskiej. Jest to pilotażowy program kierowany przez prof. M. Jasiulewicza. Wierzba uprawiana jest na powierzchni 50 ha.

Kolejną alternatywą dla tradycyjnej gospodarki rolnej może być silnie ekstensywne rolnictwo, którego naczelnym zadaniem jest zachowanie krajobrazu i naturalnego środowiska przyrodniczego, a nie produkcja rolna. Rolnik otrzymuje wynagrodzenie za dbałość o krajobraz rolniczy i środowisko, a wytworzone produkty rolne są „produktem ubocznym”.

W ciągu ostatnich lat obserwujemy na wsi dynamiczny rozwój działalności o charakterze nierolniczym. Wzrosła aktywność gospodarcza ludności

Ryc. 1. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w systemie REGON na 1000 osób w wieku produkcyjnym

wiejskiej. Działalność taką podejmują też gospodarstwa rolne, które jednak nie rezygnują z rolnictwa. Ankiety opracowane przez Fundusz Współpracy *Agrinpol* wskazują, że spośród ponad 1000 przebadanych rolników tylko 11% zamierzało ograniczyć lub zaniechać produkcji rolniczej.

Podmioty prowadzące pozarolniczą działalność stanowią jednak nadal bardzo niewielką grupę gospodarstw wiejskich. Można je traktować jako „koło zamachowe” rozwoju obszarów wiejskich. Oprócz tworzenia nowych miejsc pracy są przykładem dla innych gospodarstw, a ich właściciele pełnią funkcję lokalnych liderów.

Pozarolnicza działalność gospodarcza rozwija się na obszarach wschodniej części kraju w tempie podobnym, jak w innych regionach kraju (zob. ryc.1). Warto zatem poszukiwać i upowszechnić sukcesy i pozytywne zmiany, jakie dokonują się na obszarach wiejskich wschodniej Polski. Zidentyfikowane sukcesy mogą być przykładem do naśladowania i aktywizować gospodarczo wieś.

Obszary wiejskie pełne są przykładów sukcesu gospodarczego. Twórcą sukcesu gospodarczego na terenach peryferyjnych, jakimi bez wątpienia są tereny wschodnie, jest głównie rolnik-przedsiębiorca, który podejmie ryzyko nowych inwestycji. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że łączenie działalności pozarolniczej w gospodarstwie rolnym przynosi prawie wyłącznie korzyści. Liczy się dobry pomysł i konsekwentna jego realizacja.